

1 Brandforsikring og ildebrand

Ulrich Alster Klug, 2014 – ulrich@dannebrog.biz

1.1 Brandforsikring for Sjælland scannes til AO

Brandforsikringsarkivalier, nemlig brandforsikringsprotokoller og brandtaxationsprotokoller scannes her i 2012 og frem og lægges på

www.sa.dk => *ArkivalierOnline* => *brandforsikring*,

NB. Der er endnu ikke brandforsikringsarkivalier fra Staden København, dog er de udenbys kvarterers ældre protokoller scannet.

1.2 Indledning

Fra gammel tid fandtes ingen hjælp til brandlidte. Husene var som regel bygget af bindingsværk – helst af egetømmer – og stråtake. I tilfælde af brand eller afbrænding som følge af krig, fik man udvist træ af godsejeren eller lånte penge til tømmer, hvis man boede i en købstad. Da man på landet vist altid selv byggede husene, var de ikke så kostbare.

I 1728 brændte en stor del af København, og det stod myndighederne klart, at den bedste måde at forhindre en lignende katastrofe i fremtiden på, var at husene fra da af opførtes af mursten i stedet for bindingsværk, og med tegltag i stedet for stråtag. Denne måde at bygge på var væsentlig dyrere end i bindingsværk, så selvom der kom en forordning, der påbød forhusene opført i grundmur, måtte man alligevel efter nogle år slække på kravene.

Et problem var også, at handelen kunne gå i stå, når en by brændte, fordi borgerne hverken havde indbo eller husrum, så produktionen gik i stå, og ved en brand mistede folk ikke blot beboelse og værksted, men også alt deres indbo og værdier. Det kunne føre til en bys ruin, altså en længere økonomisk krise.

1.3 Brandforsikringens begyndelse 1728, 1761 og 1799

Efter branden 1728 indførtes frivillig brandforsikring i København. I 1798 skiftedes *Aktieselskabet Det Kongelige octroierede almindelige Brandassurance-Compagni på Varer og Effecter*, senere blot *Kgl. Brand*, fra 1798 til IF (der en fusion af de ældste brandforsikringselskaber i Danmark, Sverige og Norge).

I 1761 ligeledes i købstæderne, det var det selskab, der med tiden blev til Købstædernes Brandforsikring (www.kab.dk), og i året 1799 på landet; de selskaber, der med tiden blev til Almindelig Brand

<http://www.almbrand.dk/abdk/OmAlmBrand/Omkoncernen/index.htm>).

Der blev oprettet branddirektorater, siden brandinspektorer, i hver købstad og hvert amt, så taxation og beregning af præmierne kunne ske retfærdigt.

Staten forestod selve assureringen og udbetalingen af assurancesummerne, helt frem til 1915.

Derfor er der arkivalier både ved landsarkiverne og på Rigsarkivet og Erhvervsarkivet. Fra 1856 kunne der oprettes private brandkasser på landet og fra 1888-89 også i Kbh., mens for købstædernes vedkommende ophørte først i 1973 Købstædernes Brandforsikrings monopol.

Forsikringselskabernes materiale efter 1872 findes ved Erhvervsarkivet i Århus (se www.sa.dk/daisy), såfremt det er afleveret. Det er hovedkontorernes materiale, der er afleveret. De stedlige kontorers materiale findes ved landsarkiverne eller lokalarkiverne.

1.4 Lokalt materiale

På landsarkiverne findes registraturer, der går på tværs af arkivfondene, så det er ret let at få en slags overblik over det bevarede materiale.

For købstæderne og landsognene blev der udarbejdet taxationer i tre eksemplarer, hvoraf et findes i den lokale branddirektørs arkiv, den anden gik til stiftamtmanden, fra 1793 amtmanden, og det tredje for købstæderne til Danske Kancelli, mens det for landsognene gik til Kommercekollegiet.

1.5 Købstæderne

periode	art	arkivskaber	arkiv	DAISY, Arkivskaber	DAISY Arkivserie
1761-1872	alm. forsikring		LA	NN rådstue	brandforsikringsprotokol brandtaksationsprotokol
1761-1793	alm. forsikring		LA	NN stiftamtsarkivet	do.
	tingsvidner efter brand		LA	do.	journal og journalsag
1793-1872	alm. forsikring		LA	NN amt	brandforsikringsprotokol brandtaksationsprotokol
	tingsvidne /brandforhør		LA	do.	journal og journalsag
1761-1872	forsikring og udbetaling af assurancesummer	Købstædernes almindelige brandforsikring	RA	Danske Kancelli,	journaler og journalsager brandskader i købstæderne (1792-1875) etc.
1872ff.	do.	do.	EA	Brandforsikring	journaler over brandforhør (1878-1950), forsikringsprotokoller (1876-1936)

1.6 Landsognene

Her finder du materialet i www.sa.dk/daisy ved at søge på f.eks.:

<i>Arkivskaber:</i>	<i>Arkivserie:</i>
<i>Den Almindelige Brandforsikring</i>	-
<i>NN amt</i>	<i>Taksation brandforsikring</i>
<i>NN herred</i>	<i>Taksation eller brandforsikring</i>
<i>NN herred brand</i> (for at finde branddirektoratets arkiv)	<i>Taksation eller forsikring brand</i>
<i>NN herred brand</i> (for at finde branddirektoratets arkiv)	<i>forhør taksation brandskade</i>

1.7 Brugen af materialet

Ved brug af materialet begynder man almindeligvis med *Brandforsikringsprotokollen*, hvori man finder oversigt over ejendommene – med henvisning til *brandtaksationsprotokollen* med hovednummer og undernummer.

Desuden oplyses som regel også matrikelnummeret og landsbyen på landet eller gaden i købstaden.

I *Brandtaksationsprotokollen* finder du under det i forsikringsprotokollen oplyste *hovednummer* og *undernummer* (evt. sker henvisningen til protokollens bogstav og sidetal) selve taksationen, hvor ejendommen er bedre beskrevet.

Hvis ejendommen er brændt, vil der i brandforsikringsprotokollen som regel være en oplysning om, at der er takseret en given dato, samt at forsikringssummen er sat ned på grund af brand – og når bygningen er genopført, vil der være en ny taksation med ny forsikringssum. Begge henviser til taksationsprotokollen.

Nu har du fra taksations eller forsikringsprotokollen datoen for branden.

1.8 Brandforsikringsarkivaliernes systemer indtil 1872

1.8.1 Type 1 – typisk i en købstad

Brandforsikringsprotokollen dækker f.eks. 10 år, og den henviser til brandtaxationsprotokollen for samme periode.

1.8.2 Type 2 – typisk i en købstad

Brandforsikringsprotokollen dækker en periode på f.eks. 10 år, og den første taxation i denne periode for hver ejendom er den, der blev gennemført i den foregående periode. Dvs. der henvises til den brandtaksationsprotokol, der ligger *før* den periode, forsikringsprotokollen dækker. De er forskudt, så forsikringsprotokollen henviser *bagud* til taksationsprotokollen.

1.8.3 Type 3 – typisk på landet

En række brandforsikringsprotokoller henviser med protokollitra og sidetal eller taxationsnummer til brandtaxationsprotokollerne.

Dvs. der kan være flere sideløbende forsikringsprotokoller, og for samme periode flere efter hinanden følgende brandtaxationsprotokoller, som man skelner imellem dels ved protokollens periode, dels ved dens bogstav, dels ved taxationsnummer.

1.9 I tilfælde af brand

Når først branden var slukket, måtte tomten og stedet naturligvis undersøges, for det første for at klarlægge årsagen til branden, for det andet for at klarlægge om ejeren selv var skyld i branden, altså om han selv havde afbrændt den, i hvilket tilfælde han naturligvis ikke kunne få udbetalt forsikringssummen, men selv hæftede for skaderne. For det tredje skulle man jo også vide, om der var tale om ildspåsættelse, hvor gerningsmanden skulle findes og tiltales. Endelig skulle skadernes omfang også beregnes, så udbetaling af brandforsikringssummen kunne ske korrekt.

Brandforhøret findes som regel i enten en brandforhørsprotokol i retsbetjentarkivet ved LA eller i politiprotokollen sammesteds.

Der kan være optaget et tingsvidne til indsendelse til amtet og Kancelliet, hvorfor man også bør undersøge justitsprotokollen.

Taksationer findes lokalt (og evt. i kopi centralt) – og udbetalinger af assurancesummer kan frem til 1872 spores i amtsarkivet, idet forhøret sendtes til amtmændene, som så sendte videre til statens kontor for Den Almindelige Brandforsikring, som fandtes først under Kommercekollegiet og under Danske Kancelli (i papirregistraturerne findes Købstædernes materiale i Danske Kancellis registratur, mens landbygningernes findes under Kommercekollegiet). Fra 1848 lå brandforsikringen under Justitsministeriet, men i Daisy er den registreret for sig.

1.10 Søgning i DAISY

1.10.1 På landet

1800-1872 på landet

AKS: *NN herred branddirektorat*

AKSe: *Brandforsikringsprotokol,
Brandtaxationsprotokol.*

1872ff. på landet

AKS: *NN herred brandirektorat, eller NN Herred, fra 1919 NN ret*

AKSe: *Brandforsikringsprotokol,
Brandtaxationsprotokol,
evt. sogneforespørgselsprotokol,
opmålingsprotokol,
Brandforhør og brandjournal.*

Det kan være lidt svært at finde branddirektoratets navn, men første side i de scannede, jyske brandforsikringsarkivalier på AO oplyser branddirektoratet indtil 1872, så man kan søge på dette i DAISY og lokalisere flere arkivalier f.eks. brandforhørene.

Hvis ejendommene efter 1856 var forsikret i et privat brandforsikringselskab, så findes taksationerne og policeprotokollerne mv. på Erhversarkivet.

AKS: *selskabet navn, f.eks. Hafnia, Codan, Danmark, eller
Forsikring + evt. periode.*

1.10.2 Købstæderne

1761-1872 for købstæderne

AKS: *NN købstads brandirektorat,*

AKSe: *Brandforsikringsprotokol,
Brandtaxationsprotokol,
Brandforhør.*

1872ff. for købstæderne

1) AKS: *NN købstads brandirektorat,*

AKSe: *Brandforsikringsprotokol,
Brandtaxationsprotokol,
Brandforhør.*

2) AKS: *Købstædernes almindelige brandforsikring,*

AKSe: *Forsikringsprotokoller (1876-1937),
Vurderingssager (1939-1983),*

*Brandskader i købstæderne (1792-1875),
 Brandskadesager (1872-1968),
 Journaler over brandforhør (1878-1950).*

1.10.3 København

Indtil ca. 1860 for København

AKS: *Københavns Brandforsikring,*

AKSe: f.eks. *Annulerede policer.*

Prøv med AKS + år.

1.11 Et eksempel fra en købstad

Løst	Mal	Gade og Liv	Aar	Egna	Bjgninger	Løst	Løst	General
								541,430
		Nørregades forche Side						
357.258		Dadalmagros	16.13		a. Sørjuis	840	840	
		Henrich Klug						
					b. Jalnlag	90	90	
					c. Jalnlag	80	80	
					d. Bagjuis	105	110	

Eksempel fra brandforsikringsprotokol i Horsens Rådstues arkiv ved LAV. – omk. 1840.

Protokollen er indrettet efter forsikringsnummer. Her er dette ikke det samme som matrikelnummeret.

Læg mærke til henvisningen til taksationsprotokollen, her 16-13.

16.	13. Dardelmagnon, Hendrick Klug Mah A 258.	
	a. Skolejunt, 7 sag, 1 stags Eggbindingeroot, 3 sag Qvist, Kool i 2 sag, indret. Hil til Omsv. Sams og Tjott Saw, sag. a sag for 120000 840 = Omsv. i. a sag for Worske:	840
	b. a. Jalslag, 5 sag, 1 stags Gaardw, indret til til Saw. Lust og Worske, 1 stags Eggbindingeroot, sag. a sag for 180000 90 = Omsv.	90
	c. a. Jalslag, 8 sag, 1 stags Gaardw, Kopsidw og Egn Bindingeroot, Bagfidw med Indretning, indret til til Willest og Worske, 3 sag Tjott, sag a sag for 100000	80 1010

Eksempel fra Brandtaksationsprotokollen - Horsens Rådstues arkiv ved LAV - omk. 1840.

Protokollen er kronologisk indrettet, men der henvises fra forsikringsprotokollen med Hovednummer og Undernummer, som her er 16-13.

